

หมอลำหมู: ระบบนันทนาการเชิงวัฒนธรรมร่วมสมัยกับการเชื่อมโยงความสุข และอัตลักษณ์ของชุมชนอีสานในยุคดิจิทัล

MOR LAM MU: A CONTEMPORARY CULTURAL RECREATION SYSTEM LINKING COMMUNITY HAPPINESS AND CULTURAL IDENTITY IN THE DIGITAL AGE

เดชภณ ทองเดิม

Tachapon Tongterm

สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา, คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

Division of Sport Science, Faculty of Liberal Arts and Sciences, Sisaket Rajabhat University

E-mail: tachapon.t@sskru.ac.th

Received : November 14, 2025;

Revised : March 26, 2026;

Accepted : April 8, 2026

บทคัดย่อ

หมอลำหมูเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านของภาคอีสานที่มีคุณค่าเชิงวัฒนธรรมและได้วิวัฒนาการเป็นระบบนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่มีบทบาทสำคัญในสังคมร่วมสมัย โดยบทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์บทบาทของหมอลำหมูในฐานะเครื่องมือนันทนาการที่เชื่อมโยงวัฒนธรรมและความสุข 2) ศึกษาผลกระทบเชิงนันทนาการที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้คน และ 3) เสนอแนวทางการพัฒนาให้หมอลำหมูเป็นกิจกรรมนันทนาการสร้างสรรค์ที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนในสังคมร่วมสมัย โดยใช้วิธีการสังเคราะห์องค์ความรู้จากเอกสารทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการวิเคราะห์เชิงแนวคิดในบริบทสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย ผลการศึกษาพบว่า หมอลำหมูทำหน้าที่เป็นพื้นที่ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทในการสร้างความสามัคคี ลดช่องว่างระหว่างวัย และเอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้คนในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างมีพลวัต อีกทั้งยังส่งเสริมสุขภาวะจิตสังคมผ่านประสบการณ์นันทนาการที่สร้างความสุขและการผ่อนคลาย ส่วนในมิติทางเศรษฐกิจ หมอลำหมูทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างรายได้แก่ศิลปินและธุรกิจท้องถิ่น รวมถึงสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ในระดับภูมิภาคและนานาชาติ ขณะเดียวกันในด้านการอนุรักษ์ หมอลำหมูยังคงทำหน้าที่ถ่ายทอดดนตรีเครื่องแต่งกาย และภูมิปัญญาพื้นบ้าน ควบคู่กับการปรับตัวเชิงนวัตกรรมสู่ยุคดิจิทัลผ่านการใช้เทคโนโลยี แสง สี เสียง และการเผยแพร่ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการบทบาทของครอบครัวในการปลูกฝังคุณค่า ชุมชนในการกำหนดกฎระเบียบ และสนับสนุนพื้นที่จัดแสดง ศิลปินในการพัฒนาสมรรถนะและสร้างสรรค์การแสดงร่วมสมัย และผู้ประกอบการในการลงทุนและใช้การตลาดดิจิทัลเชิงรุก ร่วมกับการสนับสนุนเชิงยุทธศาสตร์จากภาครัฐ

และเอกชน ทั้งนี้เพื่อสถาปนาหมอลำหมู่ให้ดำรงอยู่ในฐานะกลไกนันทนาการร่วมสมัยที่มีความสร้างสรรค์
ทรงคุณค่า และยั่งยืนทั้งในสังคมไทยและสังคมโลก

คำสำคัญ: หมอลำหมู่; นันทนาการชุมชน; วัฒนธรรมอีสาน; สุขภาวะชุมชน; การพัฒนาที่ยั่งยืน

Abstract

Mor Lam Mu is a traditional folk performing art from Northeastern Thailand (Isan) that embodies significant cultural value and has evolved into a cultural recreational system with an important role in contemporary society. This academic article aims to 1) analyze the role of Mor Lam Mu as a recreational tool that connects culture and happiness, 2) examine its recreational impacts in promoting social participation, and 3) propose development pathways to establish Mor Lam Mu as a creative recreational activity that can be sustained in contemporary society. This study employs a knowledge synthesis approach based on academic literature, related research, and conceptual analysis within contemporary social and cultural contexts. The findings indicate that Mor Lam Mu functions as a cultural practice space that plays a crucial role in fostering social cohesion, reducing generational gaps, and facilitating dynamic participation within a multicultural society. It also promotes psychosocial well-being through recreational experiences that generate happiness and relaxation. In the economic dimension, Mor Lam Mu serves as a key mechanism for generating income for performers and local businesses, while supporting experiential cultural tourism at both regional and international levels. In terms of cultural preservation, Mor Lam Mu continues to transmit music, costumes, and local wisdom, while simultaneously adapting innovatively to the digital era through the use of lighting and sound technologies and dissemination via online platforms. However, achieving sustainability requires integrated collaboration across multiple sectors, including families in instilling cultural values, communities in establishing regulations and supporting performance spaces, performers in enhancing competencies and creating contemporary performances, and entrepreneurs in investing and implementing proactive digital marketing strategies, along with strategic support from both public and private sectors. This is essential to position Mor Lam Mu as a contemporary recreational mechanism that is creative, valuable, and sustainable in both Thai and global contexts.

Keywords: Mor Lum Mu; Community Recreation; Isan Culture; Community Well-Being; Sustainable Development

บทนำ

หมอลำหม่อเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีรากฐานลุ่มลึกผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวอีสานมาอย่างยาวนาน (วสันต์ ชาติพิทักษ์ และคณะ, 2564) โดยมีพัฒนาการเชิงพลวัตสืบเนื่องจากหมอลำพื้นและหมอลำกลอน ซึ่งแต่เดิมเน้นการแสดงในรูปแบบศิลปปิ่นเตี๋ยหรือคู่เพื่อสะท้อนภูมิปัญญาและคติชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น (สันดุสิตธิ์ บริวรงค์ตระกูล, 2560; อิศเรศ ตลเพ็ญ, 2559) ซึ่งในเชิงความหมาย “หมอ” สะท้อนถึงผู้มีความชำนาญเฉพาะด้าน ขณะที่ “ลำ” คือ อัตลักษณ์การขับร้องด้วยภาษาถิ่นอีสานที่มีแคนเป็นเครื่องดนตรีหลัก ส่งผลให้หมอลำหม่อได้เป็นเพียงการแสดงเพื่อความบันเทิง หากแต่เป็นศิลปะแห่งการเล่าเรื่องที่ผสานดนตรีกับถ้อยคำอย่างวิจิตร (ศิลปะวัฒนธรรมอีสาน-การแสดงพื้นบ้าน, 2568; หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ นครพนม, 2568) เมื่อวิวัฒนาการสู่รูปแบบหมอลำหม่อ การแสดงได้พัฒนาระบบที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ประกอบด้วยศิลปปิ่นจำนวนมากและตัวละครหลากหลาย ทั้งพระเอก นางเอก ตัวโกง (ตัวร้าย) ตัวตลก และตัวประกอบ ซึ่งทำหน้าที่ทั้งสร้างความสนุกสนานและสั่งสอนให้ผู้คนค่าทางศีลธรรมรวมถึงคติชนผ่านบทละคร (พิชิต ทองชิน และฉลาด ส่งเสริม, 2566) การผสมผสานการเล่าเรื่อง การขับร้อง และการร่ายรำไว้ในเวทีเดียว ทำให้หมอลำหม่อยกระดับจากการละเล่นพื้นบ้านสู่รูปแบบละครเพลงพื้นบ้านที่มีความสมบูรณ์ทั้งด้านสุนทรียศาสตร์และบทบาททางสังคม สะท้อนศักยภาพของศิลปะพื้นบ้านในการปรับตัวและขยายการเข้าถึงผู้ชมในวงกว้าง

อย่างไรก็ตาม ภายใต้พลวัตของสังคมร่วมสมัย หมอลำหม่อได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะมหรสพ หากแต่ได้แปรเปลี่ยนเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมและสังคมที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงความเชื่อ คติธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชนอีสานอย่างลึกซึ้ง ผ่านพิธีกรรมและประเพณี เช่น บุญบั้งไฟ บุญข้าวจี และบุญออกพรรษา ซึ่งการรวมตัวเพื่อรับชมหมอลำหม่อตลอดคืนมิได้เป็นเพียงการบริโภคความบันเทิง แต่เป็นกระบวนการสร้างความหมายร่วม (shared meaning) และความเป็นปึกแผ่นของชุมชน (สุทธินันท์ ศรีอ่อน, 2566) ขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมได้ผลักดันให้หมอลำหม่อขยายตัวจากพื้นที่ชุมชนไปสู่เวทีเชิงพาณิชย์และเมืองใหญ่ เกิดคณะหมอลำหม่อที่มีการบริหารจัดการเชิงระบบ มีการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน แสง สี และเสียง จนพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมบันเทิงระดับภูมิภาค ตัวอย่างเช่น คณะประจักษ์บันเทิงศิลป์ คณะระเปียบวาทศิลป์ และคณะเสียงอีสาน ซึ่งคณะหมอลำหม่อดังกล่าวได้สร้างเครือข่ายแฟนคลับอย่างเหนียวแน่นและขยายการเข้าถึงผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลในรูปแบบแฟนเพจ การถ่ายทอดสด และสื่อออนไลน์ (ภาณุวัฒน์ เหล่าพิสัย และอรุณมัย จันทมาลา, 2565; ปณณทัต ลำเพ็ญ และอนุกุล วิจารณ์สุขสมบูรณ์, 2564; สันดุสิตธิ์ บริวรงค์ตระกูล และโสภัทร นาสวัสดิ์, 2562) การเปลี่ยนผ่าน

ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงทั้งศักยภาพในการปรับตัวและความตึงเครียดระหว่างการรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมกับแรงกดดันของวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์และสื่อดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ในมิติของนันทนาการศาสตร์ (recreation science) หมอลำหมู่สามารถพิจารณาได้ว่าเป็นพื้นที่ทางสังคม (social space) ที่เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนทุกช่วงวัย ทั้งในฐานะผู้ชมและผู้แสดง โดยกระบวนการร้อง เต้น และสื่อสารร่วมกันบนเวทีหมอลำหมู่ก่อให้เกิดพลวัตของประสบการณ์ที่เชื่อมโยงอารมณ์ ความทรงจำ และความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งนำไปสู่การสร้างสุขภาวะทางจิตใจและความเป็นอยู่ที่ดีในระดับชุมชน แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยที่ผ่านมาจะอธิบายหมอลำหมู่ในมิติมานุษยวิทยา เศรษฐกิจ หรือวัฒนธรรม แต่ยังขาดการอธิบายในฐานะระบบนันทนาการเชิงวัฒนธรรม (cultural recreation system) ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงการมีส่วนร่วม ประสบการณ์ และความสุขของผู้คนอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในบริบทของยุคดิจิทัลที่รูปแบบนันทนาการสมัยใหม่ เช่น การสตรีมมิงออนไลน์และวิดีโอเกม เข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนรูปแบบการใช้เวลาว่างและอาจลดทอนความเชื่อมโยงทางสังคมของเยาวชน (Akçakese & Demirel, 2025; Cabeza-Ramírez et al., 2021) โดยช่องว่างดังกล่าวสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาองค์ความรู้ที่สามารถอธิบายทั้งกลไกการดำรงอยู่และศักยภาพในการปรับตัวของหมอลำหมู่ในฐานะกิจกรรมนันทนาการร่วมสมัย ดังนั้น บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์บทบาทของหมอลำหมู่ในฐานะเครื่องมือนันทนาการที่เชื่อมโยงวัฒนธรรมและความสุข 2) ศึกษาผลกระทบเชิงนันทนาการที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้คน และ 3) เสนอแนวทางการพัฒนาให้หมอลำหมู่เป็นกิจกรรมนันทนาการสร้างสรรค์ที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนในสังคมร่วมสมัย อันจะเป็นการเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการด้านนันทนาการเชิงวัฒนธรรมในบริบทไทย และเป็นฐานสำหรับการพัฒนารอบแนวคิดในระดับสากลต่อไป

ประวัติและการพัฒนาของหมอลำหมู่ในฐานะกิจกรรมนันทนาการ

หมอลำหมู่ถือเป็นศิลปะการแสดงที่เติบโตและพัฒนาควบคู่กับวิถีชีวิตของชาวอีสานมาอย่างยาวนาน โดยมีบทบาทเชิงระบบที่ซับซ้อนลึกซึ้งเกินกว่าการเป็นเพียงมหรสพพื้นบ้าน กล่าวคือจากจุดเริ่มต้นที่สัมพันธ์กับพิธีกรรมทางศาสนาและจารีตประเพณีท้องถิ่น หมอลำหมู่ได้ค่อย ๆ ปรับตัวให้สอดคล้องกับพลวัตทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง จนพัฒนาเป็นรูปแบบกิจกรรมนันทนาการที่เอื้อให้เกิดทั้งความสุข การมีส่วนร่วม และการธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมในระดับประสบการณ์และความสัมพันธ์ทางสังคม ดังนั้น การทำความเข้าใจประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการของหมอลำหมู่จึงมีความสำคัญต่อการอธิบายบทบาทในฐานะกิจกรรมนันทนาการที่เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของสังคมอีสานได้อย่างเป็นระบบ

1. จุดกำเนิดของหมอลำหมูในวัฒนธรรมพื้นถิ่น

หมอลำหมูถือกำเนิดจากรากฐานทางวัฒนธรรมของชาวอีสานที่ผสมผสานศิลปะการเล่าเรื่องกับดนตรีพื้นบ้านเข้าด้วยกันอย่างแนบแน่น โดยมีบทบาทดั้งเดิมในฐานะสื่อกลางของการถ่ายทอดคติธรรม ความเชื่อ และคุณค่าของชุมชนผ่านบทกวีพื้นบ้านที่เรียบง่ายแต่มีความหมายลึกซึ้ง ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่เชื่อมโยงกับพุทธศาสนา นิทานปรัมปรา และพิธีกรรมท้องถิ่น โดยการแสดงในระยะแรกมักจัดขึ้นในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น วัด หรือในงานบุญประเพณีที่เป็นศูนย์กลางของวิถีชีวิตชุมชน จึงไม่เพียงสร้างความเพลิดเพลิน แต่ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่เรียนรู้ทางศาสนาและการหล่อหลอมคุณธรรมร่วมของสังคม (สุทธินันท์ ศรีอ่อน, 2566) ซึ่งในมิตินี้ หมอลำหมูสามารถอธิบายได้ว่าเป็นพื้นที่นันทนาการเชิงศรัทธา (faith-based recreation) ที่ผู้คนมีส่วนร่วมทั้งในเชิงอารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ ซึ่งสะท้อนความเชื่อมโยงระหว่างการมีส่วนร่วมกับประสบการณ์ทางนันทนาการในระดับชุมชน

เมื่อความต้องการด้านความบันเทิงและการมีส่วนร่วมของชุมชนเพิ่มสูงขึ้น รูปแบบการแสดงจึงพัฒนาจากการ “ลำเตี้ยว” หรือ “ลำคู่” ไปสู่ “หมอลำหมู” ที่มีศิลปินหลายคนและตัวละครหลากหลาย เช่น พระเอก นางเอก ตัวโกง และตัวตลก ซึ่งช่วยขยายมิติของเนื้อหาให้ครอบคลุมทั้งอารมณ์ขัน ความซาบซึ้ง และประเด็นทางสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้น (จักรวาล จงเทพ, 2562) พร้อมกันนี้ การใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้าน เช่น แคน กลอง และซอ ยังช่วยเสริมจังหวะและบรรยากาศให้การแสดงมีความดึงดูดและเข้าถึงผู้ชมได้มากขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นถึงการยกระดับจากศิลปะพื้นบ้านไปสู่กิจกรรมนันทนาการชุมชนที่เปิดพื้นที่ให้ผู้คนทุกช่วงวัยมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมและต่อเนื่อง และนอกจากนี้ หมอลำหมูยังทำหน้าที่เป็นเวทีของการพบปะทางสังคมในพื้นที่สาธารณะของชุมชน เช่น ลานวัดหรือลานหมู่บ้าน ซึ่งการรวมตัวเพื่อรับชมมิได้เป็นเพียงการบริโภคความบันเทิง หากแต่เป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ ความสามัคคี และการธำรงอัตลักษณ์ร่วมของชุมชนอย่างเป็นธรรมชาติ (พิศณุพงศ์ ศรีศากยวรารักษ์, 2565) ส่งผลให้หมอลำหมูมีสถานะเป็นกิจกรรมนันทนาการพื้นถิ่นที่สะท้อนทั้งพลังสร้างสรรค์ทางศิลปะและบทบาทเชิงสังคมวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้งในฐานะพื้นที่ทางสังคมของชุมชน

2. การเปลี่ยนแปลงของหมอลำหมูสู่การเป็นกิจกรรมบันเทิง

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะการขยายตัวของอุตสาหกรรมและการย้ายถิ่นของแรงงานอีสานเข้าสู่เมืองใหญ่ ได้สร้างทั้งแรงกดดันและโอกาสใหม่ให้กับหมอลำหมู กล่าวคือ ความต้องการด้านนันทนาการของผู้คนได้เปลี่ยนจากการยึดโยงกับพิธีกรรมและศรัทธา ไปสู่รูปแบบความบันเทิงที่เข้าถึงง่ายและสอดคล้องกับชีวิตประจำวันมากขึ้น ส่งผลให้เนื้อหาการแสดงปรับจากการเน้นคติธรรมทางศาสนา ไปสู่เรื่องราวความรัก ความสัมพันธ์ และปัญหาสังคมร่วมสมัยที่สะท้อนชีวิตจริงของผู้ชม (ปิ่นนัท ลำเพ็ญ และอนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์, 2564; ภัทรกร กาเผือก และพิษณุ บุญศรีอนันต์, 2564; สันดุสิต บวรวิษัทรกุล และโสภัทร นาสวัสดิ์, 2562) ซึ่งสะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากนันทนาการเชิงพิธีกรรมไปสู่นันทนาการเชิงประสบการณ์ร่วมสมัยอย่างชัดเจน

องค์ประกอบสำคัญที่ทำให้หมอลำหมู้ก้าวสู่ความเป็นกิจกรรมบันเทิงกระแสหลัก ได้แก่ การพัฒนาเวทีและเทคนิคแสง สี เสียง การผสมผสานเครื่องดนตรีพื้นบ้านกับเครื่องดนตรีสากล เช่น กีตาร์ไฟฟ้าและกลองชุด รวมถึงการเพิ่มบทบาทตัวตลกเพื่อสร้างความหลากหลายทางอารมณ์ ซึ่งการปรับตัวดังกล่าวช่วยให้หมอลำหมู้สามารถเชื่อมโยงความทรงจำทางวัฒนธรรมกับประสบการณ์นันทนาการร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในกลุ่มแรงงานอีสานในชุมชนเมืองที่ใช้การชมหมอลำหมู้เป็นทั้งกิจกรรมคลายเครียดและการเชื่อมโยงกับรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง (ศิริชัย ทัพขวา และสมคิด สุขเอิบ, 2561; สรวุฒิ สีหาโคตร และคณะ, 2565)

อีกทั้ง เทคโนโลยีดิจิทัลยังมีบทบาทสำคัญในการขยายขอบเขตของหมอลำหมู้จากเวทีท้องถิ่นไปสู่ระดับประเทศและนานาชาติ โดยเริ่มจากสื่อบันทึกเสียงและวิดีโอ ก่อนพัฒนาไปสู่แพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ เช่น YouTube, TiK ToK และ Facebook Live ซึ่งเปิดโอกาสให้เข้าถึงผู้ชมได้อย่างกว้างขวาง (ฐพัชร์ ฤทธิ์ชัย และศรินทิพย์ ดวนลี, 2565) แม้การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวจะเพิ่มมิติทางพาณิชย์ แต่การคงไว้ซึ่งภาษาถิ่นและท่วงทำนองดั้งเดิมก็ยังช่วยรักษาลักษณะพื้นถิ่นไว้ได้ (รสสุคนธ์ อัมเถื่อน และคณะ, 2565) ส่งผลให้หมอลำหมู้ในยุคปัจจุบันทำหน้าที่เป็นทั้งกิจกรรมนันทนาการและพื้นที่ทางสังคมที่ช่วยให้ผู้คนผ่อนคลาย สร้างความสัมพันธ์ และธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้อย่างสมดุล

3. บทบาทของหมอลำหมู้ในวิถีชีวิตของคนอีสาน

หมอลำหมู้เป็นศิลปะการแสดงที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวอีสานอย่างต่อเนื่องและลึกซึ้ง กล่าวคือ ในมิติทางสังคม หมอลำหมู้ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เอื้อให้เกิดการพบปะ การสร้างความสัมพันธ์และความสามัคคี โดยเฉพาะในงานบุญและเทศกาลสำคัญที่หมอลำหมู้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมชุมชน เนื้อหาการแสดงยังทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น คติธรรม และคุณค่าทางสังคม ซึ่งมีบทบาทในการหล่อหลอมอัตลักษณ์และโลกทัศน์ของผู้คน แม้ในบริบทของสังคมร่วมสมัย เนื้อหาของหมอลำหมู้ยังคงปรับตัวเพื่อสะท้อนประเด็นร่วมสมัย เช่น ความเหลื่อมล้ำ การเมือง และชีวิตแรงงานในเมือง ทำให้หมอลำหมู้ยังคงเป็นเครื่องมือเชิงนันทนาการที่เชื่อมโยงผู้ชมกับชีวิตจริงได้อย่างมีนัยสำคัญ (ขอบ ดิสนนโคก, 2556) นอกจากนี้ หมอลำหมู้ยังมีบทบาทในมิติทางเศรษฐกิจและอัตลักษณ์ชุมชน โดยเฉพาะในกลุ่มแรงงานอีสานที่ย้ายถิ่น การชมหมอลำหมู้ทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงทางอารมณ์และวัฒนธรรม ช่วยสร้างความภาคภูมิใจในรากเหง้าของตน ขณะเดียวกัน หมอลำหมู้ยังเป็นอุตสาหกรรมบันเทิงที่สร้างรายได้และการจ้างงานในหลายระดับ ตั้งแต่ศิลปิน นักดนตรี ไปจนถึงธุรกิจสนับสนุน (ศิริชัย ทัพขวา และสมคิด สุขเอิบ, 2562) อีกทั้งการปรับตัวสู่สื่อดิจิทัลยังช่วยขยายฐานผู้ชมไปสู่คนรุ่นใหม่และระดับนานาชาติ (อานนท์ บัวภา และคณะ, 2565) ดังนั้น หมอลำหมู้จึงมิได้เป็นเพียงศิลปะการแสดงพื้นบ้าน หากแต่เป็นกิจกรรมนันทนาการที่มีบทบาทเชื่อมโยงมิติทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจเข้าด้วยกันอย่างเป็นพลวัต และยังคงดำรงอยู่ในฐานะกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของสังคมอีสานได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

มิติด้านนันทนาการของหมอลำหมูในยุคปัจจุบัน

หมอลำหมูในปัจจุบันมิได้จำกัดนิยามเพียงศิลปะการแสดงเพื่อความบันเทิงในเชิงพาณิชย์ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น หากแต่ได้วิวัฒน์สู่การเป็นกิจกรรมนันทนาการเชิงระบบที่สะท้อนวิถีชีวิต ค่านิยม และความเชื่อของชาวอีสานในบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยบทบาทดังกล่าวมิได้ปรากฏเพียงในมิติของการจัดแสดงระดับมหากาฬเท่านั้น หากแต่ยังปรากฏในระดับประสบการณ์ของผู้เข้าร่วม กลไกการมีส่วนร่วม และการสร้างความหมายทางสังคมอย่างเป็นพลวัต ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านจากการแสดงไปสู่ “ระบบประสบการณ์นันทนาการ” ที่เชื่อมโยงปัจเจก ชุมชน และวัฒนธรรมเข้าด้วยกันอย่างต่อเนื่อง

1. พลวัตต่อสุขภาวะองค์รวมและความบันเทิงเชิงประสบการณ์

หมอลำหมูในฐานะกิจกรรมนันทนาการมีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตใจของผู้ชมอย่างมีนัยสำคัญ ผ่านองค์ประกอบเชิงสุนทรียศาสตร์ของดนตรีจังหวะเร้าอารมณ์ เนื้อหาที่สะท้อนชีวิต และการแสดงที่มีพลัง ซึ่งช่วยกระตุ้นอารมณ์เชิงบวกและความรู้สึกเชื่อมโยงกับผู้อื่น (ทรงวิทย์ พิมพะกรรณ์, 2553) อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญมิได้อยู่เพียงผลลัพธ์ด้านอารมณ์ แต่คือกระบวนการประสบการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการมีส่วนร่วม กล่าวคือ การรับชมหมอลำหมูเป็นกระบวนการสร้างประสบการณ์นันทนาการ (recreational experience) ที่ผสานการรับรู้ อารมณ์ และการมีส่วนร่วมเข้าด้วยกัน ซึ่งช่วยลดความตึงเครียดจากวิถีชีวิตสมัยใหม่ และสร้างพื้นที่ทางจิตใจที่เอื้อให้เกิดการผ่อนคลายและการเชื่อมโยงกับผู้อื่น โดยเฉพาะในบริบทของสังคมเมืองและยุคดิจิทัลที่มีแนวโน้มของการแยกตัวทางสังคม ดังนั้น การรวมตัวเพื่อรับชมหมอลำหมูจึงมีความหมายในฐานะประสบการณ์ร่วมที่เสริมสร้างพลังทางสังคมและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

นอกจากมิติทางจิตใจ หมอลำหมูยังมีคุณูปการต่อสุขภาวะทางกายผ่านการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นควบคู่กับการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการเดินและฟ้อนรำตามจังหวะดนตรี ซึ่งมีลักษณะเป็นกิจกรรมกึ่งออกกำลังกายที่สอดแทรกอยู่ในบริบทนันทนาการ (ศิริชัย ทัพขวา และสมคิด สุขเอิบ, 2562) อย่างไรก็ตาม คุณค่าที่สำคัญยิ่งกว่าคือการที่การเคลื่อนไหวดังกล่าวเกิดขึ้นในบริบทของความสนุกสนานและการมีส่วนร่วมทางสังคม ทำให้เกิดแรงจูงใจภายในในการเข้าร่วมอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถมีส่วนร่วมได้โดยไม่รู้สึกลำบากถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง ดังนั้น หมอลำหมูจึงสามารถอธิบายได้ว่าเป็นนันทนาการเพื่อสุขภาวะองค์รวมที่ผสานมิติร่างกาย จิตใจ และสังคมผ่านประสบการณ์การมีส่วนร่วมอย่างเป็นธรรมชาติ (ทองพูล ภูสิม และคณะ, 2558)

2. การปรับตัวเชิงกลยุทธ์ในระบบนิเวศดิจิทัลและอุตสาหกรรมนันทนาการ

ในยุคดิจิทัล หมอลำหมูได้ปรับตัวเชิงกลยุทธ์เพื่อตอบสนองต่อพฤติกรรมผู้ชมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยใช้เทคโนโลยีการสื่อสารเป็นกลไกสำคัญ ทั้งการถ่ายทอดสดและการผลิตเนื้อหาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งช่วยขยายขอบเขตการเข้าถึงจากระดับท้องถิ่นสู่ระดับสากล และยกระดับบทบาทสู่อุตสาหกรรมนันทนาการ (recreation industry) ที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจ (ฐพัชร์ ฤทธิ์ชัย และศรินทิพย์ ดวนลี,

2565) อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวมิได้เป็นเพียงการเพิ่มช่องทางการเข้าถึง หากแต่เป็นการเปลี่ยนโครงสร้างของประสบการณ์นันทนาการจากรูปแบบร่วมสถานที่ไปสู่ร่วมผ่านสื่อ ซึ่งมีลักษณะของการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกัน

แม้สื่อดิจิทัลจะเพิ่มความสะดวกและขยายฐานผู้ชม แต่ประสบการณ์จากการแสดงสดในพื้นที่จริงยังคงมีคุณค่าเฉพาะ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมเชิงกายภาพ การรับรู้พลังของการแสดง และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ชม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของประสบการณ์นันทนาการที่ไม่สามารถถ่ายทอดได้อย่างสมบูรณ์ผ่านสื่อดิจิทัล (อานนท์ บัวภา และคณะ, 2565) ดังนั้น แนวโน้มสำคัญของหมอลำหมู่ในปัจจุบันจึงมิใช่การแทนที่ระหว่างรูปแบบ แต่เป็นการอยู่ร่วมกันของสองมิติที่ผสมผสานการเข้าถึงในโลกดิจิทัลเข้ากับคุณค่าของประสบการณ์ในพื้นที่จริง นอกจากนี้ การปรับตัวยังสะท้อนผ่านนวัตกรรมทางดนตรีและการแสดง โดยมีการผสมผสานดนตรีพื้นบ้านกับแนวเพลงร่วมสมัย เช่น EDM ป๊อป และร็อก ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับรสนิยมของผู้ชมรุ่นใหม่ รวมถึงการปรับเนื้อหาให้สะท้อนบริบทสังคมร่วมสมัย เช่น การย้ายถิ่นและชีวิตแรงงาน (ภาณุวัฒน์ เหล่าพิลัย และอรุณมัย จันทมาลา, 2565) ซึ่งทำให้หมอลำหมู่สามารถดำรงอยู่ในระบบนิเวศนันทนาการร่วมสมัยได้อย่างยืดหยุ่น โดยไม่สูญเสียอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

3. บทบาทในการสร้างทุนทางสังคมและชุมชนเสมือน

นอกเหนือจากบทบาทด้านสุนทรียภาพ หมอลำหมู่ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางสังคมที่สำคัญในการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือของชาวอีสาน การจัดแสดงในงานประเพณีเอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้คนจากหลากหลายช่วงวัยและภูมิภาค ผ่านกิจกรรมนันทนาการที่มีลักษณะไม่เป็นทางการ ซึ่งช่วยลดช่องว่างทางสังคมและเสริมสร้างความเป็นปึกแผ่นของชุมชน (วิชญ์ บุญรอด, 2564) อย่างไรก็ตาม คุณค่าที่สำคัญมิได้อยู่เพียงการพบปะ แต่คือการสร้างทุนทางสังคม (social capital) ผ่านกระบวนการร่วมมือ การแบ่งปัน และการสร้างความไว้วางใจในระดับชุมชน (ทองพูล ภูสิม และคณะ, 2558)

ในบริบทของยุคดิจิทัล บทบาทดังกล่าวมิได้ลดน้อยลง หากแต่ขยายตัวสู่การสร้างชุมชนเสมือน (virtual community) ที่เปิดโอกาสให้ผู้คนที่อยู่ห่างไกลสามารถมีส่วนร่วมและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ (อานนท์ บัวภา และคณะ, 2565) การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ไม่เพียงขยายเครือข่ายทางวัฒนธรรม แต่ยังทำให้หมอลำหมู่กลายเป็นกลไกเชื่อมโยงอัตลักษณ์ของคนอีสานในระดับข้ามพื้นที่และข้ามพรมแดน ขณะเดียวกันยังเสริมสร้างความภาคภูมิใจและความเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

หมอลำหมู่กับการอนุรักษ์และสร้างสรรค์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

หมอลำหมู่มิได้เป็นเพียงกิจกรรมนันทนาการที่สร้างความบันเทิงเชิงพาณิชย์ หากแต่ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการสืบทอดและสร้างสรรค์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนอีสาน ซึ่งเป็นรากฐานที่หล่อหลอมวิถีชีวิต ความเชื่อ และค่านิยมของผู้คนในภูมิภาคนี้ ผ่านการผสมผสานระหว่างดนตรีพื้นบ้าน

การเล่าเรื่อง และการแสดงสดที่มีลักษณะเฉพาะ ในมิติของนันทนาการ หมอลำหมู่จึงมิได้เป็นเพียงกิจกรรม หากแต่ดำรงอยู่ในฐานะพื้นที่ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้คนได้มีส่วนร่วม เรียนรู้ และสร้างความหมายร่วมผ่านประสบการณ์จริง ขณะเดียวกันยังเอื้อให้เกิดการสร้างสรรครูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับบริบทสมัยใหม่โดยไม่สูญเสียรากเหง้าทางวัฒนธรรมเดิม อันสะท้อนพลวัตของวัฒนธรรมที่เคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องในสังคมร่วมสมัย

1. การสืบทอดและการถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านการแสดงหมอลำหมู่

หมอลำหมู่ทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมทางวัฒนธรรมระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ผ่านกระบวนการเล่าเรื่องที่สะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อ และคตินิยมของชุมชนอีสาน โดยในอดีตการแสดงมักจัดขึ้นในงานบุญและพิธีกรรม เช่น งานกฐิน งานออกพรรษา งานบุญบั้งไฟ และเทศกาลปีใหม่ ซึ่งทำหน้าที่ทั้งสร้างความบันเทิงและถ่ายทอดคุณค่าทางศาสนา นิทานพื้นบ้าน และคติชนที่หล่อหลอมจริยธรรมของสังคม (พิศณุพงศ์ ศรีศากยวรารังกูร และอลงกรณ์ อรรคแสง, 2561) อย่างไรก็ตาม เมื่อบริบทสังคมเปลี่ยนแปลง หมอลำหมู่มิได้หยุดอยู่เพียงการสืบทอดในเชิงอนุรักษ์ หากแต่พัฒนาเป็นพื้นที่สื่อสารทางวัฒนธรรมที่เปิดให้เกิดการตีความและแลกเปลี่ยนความหมายระหว่างศิลปินกับผู้ชมอย่างมีพลวัต ทำให้การแสดงมีลักษณะเป็นกระบวนการร่วมสร้างความหมายมากกว่าการถ่ายทอดแบบทางเดียว

ขณะเดียวกัน การขยายตัวของเทคโนโลยีดิจิทัลและการเผยแพร่ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ได้ทำให้หมอลำหมู่ก้าวพ้นข้อจำกัดเชิงพื้นที่และสามารถเข้าถึงผู้ชมในระดับสากล (ฐพัชร์ ฤทธิ์ชัย และศรินทิพย์ ดวนลี, 2565) แต่แก่นสำคัญของการสืบทอดมิได้อยู่ที่ช่องทาง หากอยู่ที่ความสามารถในการรักษาสารทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ร่วมของชาวอีสาน พร้อมทั้งปรับรูปแบบให้สอดคล้องกับประสบการณ์ของผู้ชมรุ่นใหม่ กล่าวได้ว่าการสืบทอดหมอลำหมู่จึงเป็นกระบวนการเชิงพลวัตที่ผสมผสานการคงอยู่ของความหมายเดิมเข้ากับการตีความใหม่อย่างต่อเนื่อง ทำให้วัฒนธรรมยังคงมีชีวิตและสามารถสื่อสารกับโลกปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ดังภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 การปูเสื่อจองพื้นที่หน้าเวทีหมอลำ (ช่วงเวลากลางวัน) และบรรยากาศการเข้าร่วมรับชมหมอลำหมู่ (ช่วงเวลากลางคืน)

2. การผสมผสานดนตรีพื้นบ้านและแนวเพลงร่วมสมัย

หนึ่งในกลไกสำคัญที่ทำให้หมอลำหมู่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องในสังคมร่วมสมัย คือการผสมผสานดนตรีพื้นบ้านกับแนวเพลงร่วมสมัยอย่างสร้างสรรค์ โดยยังคงใช้เครื่องดนตรีอัตลักษณ์ เช่น แคน พิณ และโปงลาง เป็นโครงสร้างหลักของเสียง ขณะเดียวกันก็ประสานเข้ากับดนตรีสากล เช่น EDM ป๊อป และเพลงลูกทุ่ง ทั้งนี้เพื่อสร้างรูปแบบการแสดงที่สอดคล้องกับรสนิยมของผู้ชมรุ่นใหม่ (วสันต์ ไตรรัตน์รังษี และอรุณมัย จันทมาลา, 2566) ซึ่งการผสมผสานดังกล่าวมิได้เป็นเพียงการปรับตัวเชิงรูปแบบ หากแต่สะท้อนกระบวนการเจรจาทางวัฒนธรรมระหว่างความดั้งเดิมกับความร่วมสมัย ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการทำให้วัฒนธรรมสามารถดำรงอยู่ได้ในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (รสสุคนธ์ อัมเถื่อน และคณะ, 2565) และนอกจากนี้ การเปิดรับองค์ประกอบใหม่ยังช่วยให้หมอลำหมู่สามารถแข่งขันกับรูปแบบความบันเทิงที่หลากหลายในยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ (จักรพันธ์ จันโหมข, 2566; วรากร สีโย, 2561) อย่างไรก็ตาม หัวใจสำคัญมิได้อยู่ที่การผสมผสานเพียงอย่างเดียว หากแต่คือความสามารถในการรักษาสมดุลเชิงอัตลักษณ์ที่ทำให้หมอลำยังคงมีความเป็นตัวตน ขณะเดียวกันก็สามารถพัฒนาเป็นรูปแบบนันทนาการร่วมสมัยที่ตอบสนองต่อบริบทสังคมได้อย่างยืดหยุ่น ส่งผลให้หมอลำหมู่ดำรงอยู่ในฐานะมรดกวัฒนธรรมที่มีชีวิตและมีพลวัตอย่างต่อเนื่อง

3. ความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของคนอีสานผ่านหมอลำหมู่

หมอลำหมู่มิได้เป็นเพียงเครื่องมือในการอนุรักษ์วัฒนธรรม หากแต่มีบทบาทสำคัญในการสร้างและตอกย้ำความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของคนอีสาน ผ่านการนำเสนอเรื่องราวที่สะท้อนวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และความเชื่อพื้นถิ่น ซึ่งผู้ชมมิได้เพียงรับชมเพื่อความเพลิดเพลิน แต่ยังเกิดกระบวนการเชื่อมโยงตนเองเข้ากับชุมชนและวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์การรับรู้และการตีความ (พิศณุพงศ์ ศรีศากยวรารังกูร และอลงกรณ์ อรรคแสง, 2561) โดยเฉพาะการใช้เรื่องเล่า อารมณ์ขัน และการเสียดสีทางสังคม ซึ่งช่วยสร้างโลกทัศน์ร่วมและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนในระดับลึก

สำหรับกลุ่มผู้ย้ายถิ่น เช่น ในเขตพื้นที่ชุมชนเมืองหรือเขตอุตสาหกรรม หมอลำหมู่ได้ทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมที่ช่วยรักษาความสัมพันธ์กับบ้านเกิดและสร้างความต่อเนื่องของอัตลักษณ์ในบริบทใหม่ (วิษญ์ บุญรอด, 2564) ขณะเดียวกัน การขยายตัวสู่เวทีระดับชาติและสื่อร่วมสมัยยังช่วยยกระดับภาพลักษณ์ของวัฒนธรรมอีสานในวงกว้าง และเสริมสร้างการยอมรับในฐานะทุนทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ส่งผลให้หมอลำหมู่มิได้เป็นเพียงตัวแทนของอดีต หากแต่เป็นกลไกเชิงวัฒนธรรมที่มีบทบาทในการสร้างอัตลักษณ์ร่วมที่เข้มแข็งและร่วมสมัย ซึ่งสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสมดุลระหว่างการรักษารากเหง้าและการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน

ผลกระทบเชิงนันทนาการของหมอลำหมู๋

หมอลำหมู๋มิได้เป็นเพียงศิลปะการแสดงเพื่อความบันเทิงในระดับปฐมนิคม หากแต่มีบทบาทเชิงนันทนาการที่ก่อให้เกิดผลกระทบหลายมิติ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม โดยผลกระทบดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นในลักษณะเชิงเส้น หากแต่เป็นกระบวนการเชิงระบบที่เชื่อมโยงประสบการณ์ของปัจเจกเข้ากับโครงสร้างของชุมชน โดยในมิติของนันทนาการ กลไกสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยนการรับชมให้เป็นการมีส่วนร่วม ซึ่งก่อให้เกิดการไหลเวียนของความหมาย ประสบการณ์ และความสัมพันธ์ในระดับพื้นที่ การทำความเข้าใจผลกระทบจึงต้องพิจารณาทั้งผลลัพธ์และกระบวนการ โดยเฉพาะกลไกที่ทำให้หมอลำหมู๋สามารถสร้างความต่อเนื่องของชุมชนและเชื่อมโยงอัตลักษณ์ท้องถิ่นเข้ากับบริบทสมัยใหม่ได้อย่างมีพลวัต

1. ผลกระทบทางสังคม

หมอลำหมู๋ในฐานะกิจกรรมนันทนาการทำหน้าที่เป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้คนหลากหลายกลุ่ม ผ่านประสบการณ์ร่วมในงานบุญประเพณีและเทศกาล ซึ่งส่งผลให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างบุคคลในระดับที่ลึกกว่าการพบปะทั่วไป กล่าวคือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมหมอลำก่อให้เกิดประสบการณ์ร่วมเชิงสังคมที่ช่วยเสริมสร้างความรู้สึกร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และหล่อหลอมความสัมพันธ์ในระดับพื้นที่อย่างต่อเนื่อง (ทรงวิทย์ พิมพ์กรรม, 2553) ขณะเดียวกัน หมอลำหมู๋ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่สะท้อนและผลิตซ้ำค่านิยมร่วมของสังคม ซึ่งช่วยสร้างความเข้าใจและลดความตึงเครียดระหว่างกลุ่มคนที่มีความแตกต่าง แต่อย่างไรก็ตาม ผลกระทบทางสังคมของหมอลำหมู๋มีลักษณะสองด้านที่ต้องพิจารณาอย่างรอบด้าน กล่าวคือ แม้การรวมตัวของผู้คนจำนวนมากจะก่อให้เกิดพลังทางสังคมในเชิงบวก แต่ก็อาจนำไปสู่ความเสี่ยงด้านพฤติกรรม เช่น การบริโภคแอลกอฮอล์ การรบกวนทางเสียง หรือความขัดแย้งที่เกิดจากบรรยากาศที่ขาดการควบคุม นอกจากนี้ การจัดการพื้นที่และเวลาในการแสดงยังอาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้น ประเด็นสำคัญมิได้อยู่ที่ผลกระทบเพียงอย่างเดียว หากแต่อยู่ที่ความสามารถในการออกแบบและบริหารจัดการกิจกรรมนันทนาการให้เหมาะสม ทั้งนี้เพื่อรักษาสมดุลระหว่างความสนุกสนานและความเป็นระเบียบของสังคมในระยะยาว

2. ผลกระทบทางเศรษฐกิจ

หมอลำหมู๋มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจระดับชุมชนผ่านการสร้างห่วงโซ่คุณค่าที่เชื่อมโยงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายระดับ ตั้งแต่ศิลปิน ทีมงาน ไปจนถึงผู้ประกอบการรายย่อยในท้องถิ่น การจัดแสดงแต่ละครั้งจึงก่อให้เกิดการหมุนเวียนทรัพยากรและการกระจายรายได้ในระดับฐานรากอย่างเป็นรูปธรรม (ศิริชัย ทักษิณา และสมคิด สุขเอิบ, 2562) ขณะเดียวกัน หมอลำหมู๋ยังทำหน้าที่เป็นแรงดึงดูดด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจในภาคบริการและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับพื้นที่

การขยายตัวสู่สื่อดิจิทัลยังเปิดโอกาสทางเศรษฐกิจใหม่ ๆ ที่ทำให้หมอลำหมู๋สามารถเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ในวงกว้าง อย่างไรก็ตาม การเติบโตดังกล่าวก็มาพร้อมกับข้อจำกัดและความเสี่ยง เช่น ภาระค่าใช้จ่ายในการจัดงาน การแข่งขันเชิงภาพลักษณ์ระหว่างชุมชน และความเปราะบางของรายได้

ในภาวะวิกฤต นอกจากนี้ การมุ่งเน้นเชิงพาณิชย์มากเกินไปอาจส่งผลให้คุณค่าทางวัฒนธรรมถูกลดทอนลง ดังนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจจากหมอลำหมู่จำเป็นต้องตั้งอยู่บนหลักการของความยั่งยืน ที่คำนึงถึงทั้งมูลค่าทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางวัฒนธรรมควบคู่กัน

3. ผลกระทบต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรม

หมอลำหมู่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ กล่าวคือ ผู้ชมมิได้เพียงรับข้อมูล หากแต่ได้มีส่วนร่วมในบรรยากาศทางวัฒนธรรมที่เอื้อให้เกิดการซึมซับคติธรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชุมชน (สันติ ยศสมบัติ และคณะ, 2563) ส่งผลให้หมอลำหมู่ทำหน้าที่เป็นกลไกในการสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมสู่คนรุ่นใหม่อย่างมีชีวิตชีวา (สราวุฒิสีหาโคตร, 2565) ขณะเดียวกัน การเปิดรับนวัตกรรมและการปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับบริบทสมัยใหม่ยังช่วยให้หมอลำหมู่สามารถดำรงอยู่ได้ในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (วสันต์ ไตรรัตน์รังษี และอรุณมัย จันทมาลา, 2566) แต่อย่างไรก็ตาม การปรับตัวดังกล่าวก็นำมาซึ่งความตึงเครียดระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา โดยเฉพาะเมื่อการนำเสนอเน้นความบันเทิงเชิงพาณิชย์มากเกินไปจนลดทอนสาระทางวัฒนธรรม (รสสุคนธ์ อัมเถื่อน และคณะ, 2565) รวมถึงการเผยแพร่ผ่านสื่อดิจิทัลที่อาจทำให้การรับรู้ของผู้ชมบางส่วนอยู่ในระดับผิวเผิน ขาดความเข้าใจในบริบทดั้งเดิม นอกจากนี้ การแข่งขันเชิงธุรกิจยังอาจนำไปสู่การปรับเปลี่ยนรูปแบบที่ลดทอนอัตลักษณ์เพื่อเอาใจตลาด ซึ่งสะท้อนถึงความท้าทายในการรักษาสมดุลระหว่างความต่อเนื่องของวัฒนธรรมและการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลง

ดังนั้น หมอลำหมู่ในฐานะนันทนาการเชิงวัฒนธรรมจึงมีทั้งบทบาทในการเสริมสร้างและความท้าทายต่อการอนุรักษ์ หากสามารถออกแบบและบริหารจัดการอย่างเหมาะสม หมอลำหมู่จะสามารถทำหน้าที่เป็นทั้งพื้นที่ความบันเทิงที่สอดคล้องกับยุคสมัย และเป็นกลไกสำคัญในการธำรงอัตลักษณ์และความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมของชุมชนอีสานได้อย่างยั่งยืน

การพัฒนาและแนวทางเพื่อความยั่งยืนของหมอลำหมู่

หมอลำหมู่ในฐานะกิจกรรมนันทนาการสะท้อนศักยภาพของศิลปะพื้นบ้านที่สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างต่อเนื่อง ผ่านการผสมผสานเทคโนโลยีดิจิทัล การพัฒนาเชิงอุตสาหกรรมที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว ตลอดจนการสร้างกลไกความยั่งยืนที่อาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ในมิตินี้ หมอลำหมู่มิได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะการแสดงหากแต่เป็นระบบนันทนาการที่ประกอบด้วยมิติของประสบการณ์ผู้ชม การจัดการเชิงพื้นที่ และเครือข่ายทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งต้องอาศัยการออกแบบและบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อรักษาสมดุลระหว่างความร่วมสมัยและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนในบริบทสังคมปัจจุบัน

1. การปรับตัวของหมอลำสู่ยุคดิจิทัล

การปรับตัวของหมอลำหมู่ในยุคดิจิทัลสะท้อนถึงความสามารถของศิลปินพื้นบ้านในการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อตอบสนองต่อพฤติกรรมผู้ชมและบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีใช้เพียงการเพิ่มเทคโนโลยีในเชิงปริมาณ หากแต่เป็นการออกแบบประสบการณ์นั้นหนาแน่นการให้มีความหลากหลายเข้าถึงง่าย และมีปฏิสัมพันธ์มากขึ้น ขณะเดียวกันยังคงรักษาแก่นแท้ของวัฒนธรรมอีสานในรูปแบบที่สามารถสื่อสารกับผู้ชมรุ่นใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1) เทคโนโลยีแสง สี เสียง: เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยยกระดับประสบการณ์การรับชมหมอลำหมู่จากการแสดงพื้นบ้านสู่การแสดงเชิงสุนทรียภาพที่มีความสมจริงและดึงดูดมากขึ้น โดยการใช้ระบบไฟ LED ระบบเสียงคุณภาพสูง และเทคนิคการฉายภาพ ทำให้การเล่าเรื่องมีความต่อเนื่องและมีมิติ ทั้งนี้ได้เป็นเพียงการเพิ่มความตื่นตาตื่นใจในเชิงพาณิชย์ หากแต่เป็นการพัฒนาประสบการณ์ผู้ชมให้มีความเข้มข้นและมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาเวทีและเทคโนโลยีสมัยใหม่ของคณะหมอลำ (ดังภาพที่ 2) และยังช่วยยกระดับมาตรฐานการแสดงให้สามารถแข่งขันในระดับอุตสาหกรรมบันเทิงมืออาชีพได้ (สราวุฒิ สีหาโคตร และคณะ, 2565)

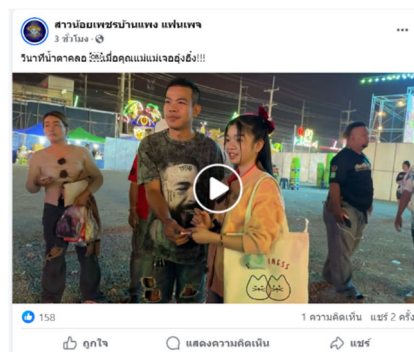

ภาพที่ 2 การพัฒนาแสง สี เสียงด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ของคณะอีสานนครศิลป์ ฤดูกาล 2567-2568

2) การเผยแพร่ผ่านสื่อดิจิทัล: การเผยแพร่ผ่านสื่อดิจิทัล: การใช้แพลตฟอร์มออนไลน์เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้หมอลำหมู่ขยายขอบเขตจากพื้นที่ท้องถิ่นสู่เครือข่ายผู้ชมในวงกว้าง ทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ โดยการถ่ายทอดสดและการผลิตเนื้อหาในรูปแบบดิจิทัลช่วยสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ชมในรูปแบบใหม่ (digital engagement) เช่น การแสดงความคิดเห็น การแบ่งปัน และการสนับสนุนผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมผ่านการสื่อสารของคณะหมอลำในสื่อสังคมออนไลน์ (ดังภาพที่ 3) ส่งผลให้หมอลำหมู่มีได้จำกัดอยู่เพียงพื้นที่จริงแต่ขยายสู่พื้นที่เสมือนที่มีบทบาทสำคัญต่อการดำรงความนิยมและความต่อเนื่องของกิจกรรมนั้นหนาแน่น (พิพัฒน์พงษ์ วัฒนกุลยากุล และภัสสร สังข์ศรี, 2562; อธิพล มะเสน, 2565)

(ก)

(ข)

ภาพที่ 3 (ก) Youtube คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพน (ข) Facebook สาวน้อยเพชรบ้านแพนแพนเพจ

ที่มา: (ก) <https://www.youtube.com/watch?v=ufTxm3ziJak>

(ข) <https://web.facebook.com/sppconnect>

3) การผสมผสานดนตรีร่วมสมัยและการปรับเครื่องแต่งกาย/เวที: การบูรณาการดนตรีพื้นบ้านเข้ากับแนวเพลงร่วมสมัย รวมถึงการออกแบบเครื่องแต่งกายและเวทีให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้หมอลำหมู่สามารถดึงดูดผู้ชมรุ่นใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พชญ อัครพรหมณ์ และดั่งกมล ณ บ่อมเพ็ชร, 2567ก, 2567ข; ภาณุเดช วัยเจริญ และคณะ, 2567) การปรับตัวดังกล่าวมิได้เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงเชิงรูปแบบภายนอก หากแต่เป็นการสร้างภาพลักษณ์ร่วมสมัย (contemporary brand image) ที่ยังคงยึดโยงกับรากเหง้าทางวัฒนธรรม และเชื่อมโยงไปสู่การนำเสนอในเวทีขนาดใหญ่ ซึ่งสะท้อนศักยภาพของหมอลำหมู่ในฐานะศิลปะที่มีชีวิต (living heritage)

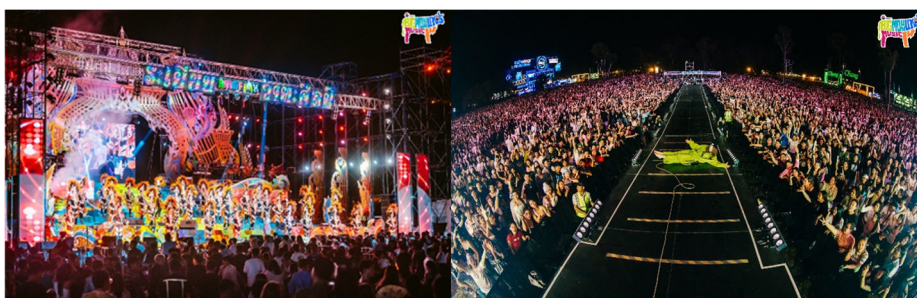
2. หมอลำกับบทบาทในอุตสาหกรรมนันทนาการ

หมอลำหมู่ในบริบทร่วมสมัยได้พัฒนาบทบาทจากศิลปะพื้นบ้านสู่การเป็นอุตสาหกรรมนันทนาการที่มีความเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม โดยการเปลี่ยนผ่านดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของหมอลำหมู่ในการเป็นทั้งกิจกรรมสร้างความสุขและกลไกพัฒนาเชิงเศรษฐกิจในระดับพื้นที่และระดับประเทศ ซึ่งมีลักษณะเป็นระบบนิเวศทางวัฒนธรรม (cultural ecosystem) ที่เชื่อมโยงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายภาคส่วนเข้าด้วยกัน ดังนี้

1) มิติทางเศรษฐกิจ: การจัดแสดงหมอลำหมู่ก่อให้เกิดการหมุนเวียนของรายได้ในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับศิลปิน ทีมงาน ไปจนถึงผู้ประกอบการท้องถิ่น ซึ่งทำให้หมอลำหมู่มีบทบาทในฐานะกลไกนันทนาการที่เชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจฐานรากและสนับสนุนการจ้างงานในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

2) มิติทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: หมอลำหมู่ทำหน้าที่เป็นทรัพยากรสำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาสัมผัสวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอีสาน ผ่านงานบุญและเทศกาลที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเศรษฐกิจการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์

3) การขยายตัวสู่เวทีระดับชาติ-นานาชาติ: การเข้าร่วมเทศกาลดนตรีและเวทีวัฒนธรรมในระดับต่าง ๆ ทำให้หมอลำหมู่สามารถขยายฐานผู้ชมและก้าวสู่การเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทในระดับสากล โดยการนำเสนอในเวทีขนาดใหญ่ (ดังภาพที่ 4) สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพในฐานะพลังทางวัฒนธรรมของประเทศ

ภาพที่ 4 หมอลำระเปียบวาทศิลป์ แสดงในงานเทศกาลดนตรี
Big Mountain Music Festival 2024

3. แนวทางเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

แม้หมอลำหมู่จะมีศักยภาพในการปรับตัวสูงภายใต้บริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง แต่การดำรงอยู่ในระยะยาวมีอาจพึ่งพาตลาดหรือความนิยมเพียงชั่วคราว หากจำเป็นต้องอาศัย กลไกความร่วมมือเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงหลายภาคส่วนเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะบทบาทของครอบครัว ชุมชน ศิลปิน และผู้ประกอบการ ซึ่งทำหน้าที่ร่วมกันในการรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาเชิงอุตสาหกรรมและการธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้คงอยู่อย่างมั่นคงและมีความหมายในสังคมร่วมสมัย

1) บทบาทครอบครัว: ครอบครัวถือเป็นรากฐานสำคัญของการอนุรักษ์และถ่ายทอดหมอลำหมู่ให้ดำรงอยู่ในสังคมร่วมสมัย โดยการปลูกฝังความเข้าใจในคุณค่าเชิงวัฒนธรรมตั้งแต่วัยเยาว์ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน เช่น การเล่าเรื่อง การพาชมการแสดง หรือการฝึกทักษะพื้นฐานด้านการร้องและการแสดง ซึ่งช่วยให้เยาวชนเกิดความภาคภูมิใจและตระหนักถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง นอกจากนี้ ครอบครัวยังมีบทบาทเชิงป้องกันทางสังคม โดยทำหน้าที่เป็นกลไกคัดกรองและสร้างภูมิคุ้มกันต่อพฤติกรรมเสี่ยง เช่น การใช้สารเสพติดหรือการมั่วสุมในบริบทของกิจกรรมบันเทิงขนาดใหญ่ ด้วยการชี้แนะและหล่อหลอมค่านิยมที่เหมาะสม ครอบครัวจึงมิได้เป็นเพียงผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมหากแต่เป็นทั้งพื้นที่เรียนรู้แรกเริ่มและกลไกคุ้มครองทางสังคม ที่ทำให้หมอลำหมู่สามารถดำรงบทบาทเชิงบวกได้อย่างต่อเนื่อง

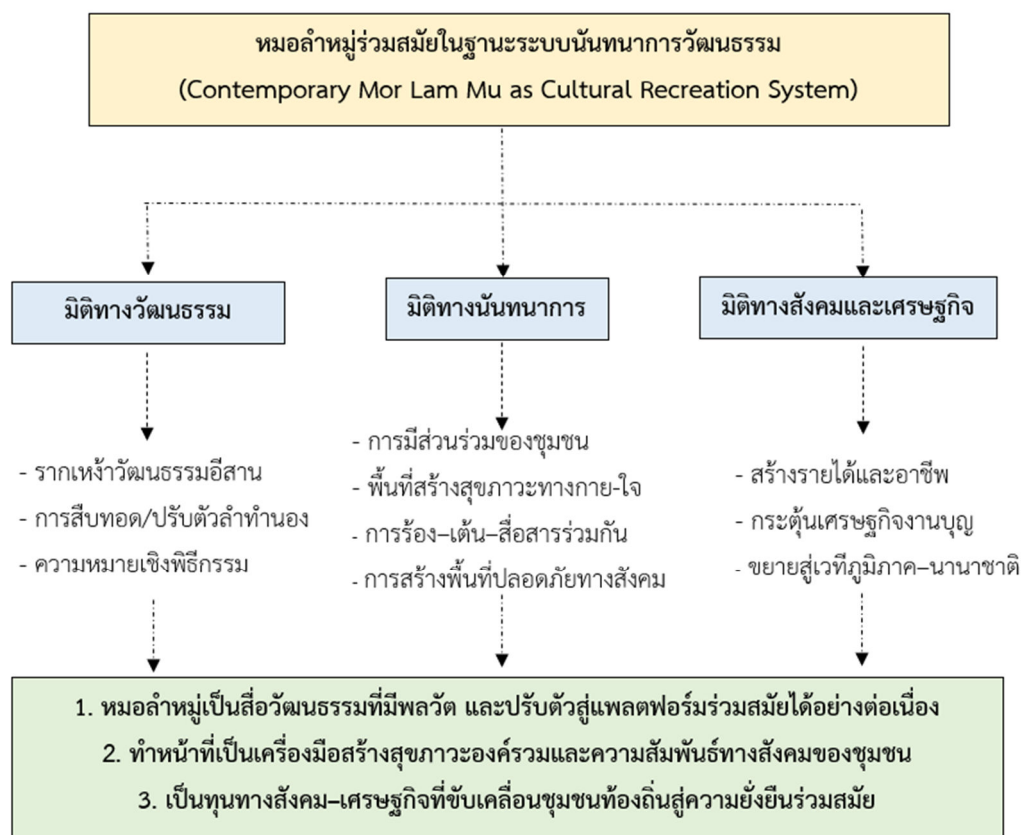
2) บทบาทชุมชน: ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการกำกับดูแล ออกแบบ และสนับสนุนกิจกรรมหมอลำหมู่ให้อยู่ในกรอบที่ปลอดภัยและสร้างสรรค์ โดยการกำหนดกติกาทางสังคม เช่น การควบคุมระดับ

เสียง การกำหนดช่วงเวลาแสดง และการจัดการพื้นที่เพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงหรือสิ่งเสพติด ล้วนเป็นกลไกที่ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างความบันเทิงและคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ ขณะเดียวกัน การลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางวัฒนธรรม เช่น ลานหมอลำ ศูนย์วัฒนธรรม หรือเวทีถาวร ยังมีบทบาทในการยกระดับคุณภาพประสบการณ์ของผู้ชมและสร้างภาพลักษณ์ที่เหมาะสมต่อกิจกรรม นอกจากนี้ การบูรณาการหมอลำหมู่เข้ากับงานบุญและเทศกาลท้องถิ่น ยังช่วยเสริมสร้างความผูกพันทางสังคมและความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ทำให้หมอลำหมู่ได้เป็นเพียงกิจกรรมบันเทิง หากแต่เป็นพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมที่หล่อหลอมความสัมพันธ์ของผู้คนในระยะยาว

3) บทบาทนักแสดง: ศิลปินหมอลำหมู่เป็นกลไกสำคัญในการสื่อสาร ถ่ายทอด และสร้างสรรค์ความหมายทางวัฒนธรรมให้กับสังคม โดยบทบาทของนักแสดงมิได้จำกัดอยู่เพียงการสร้างความบันเทิง หากแต่ครอบคลุมถึงการเป็นแบบอย่างทางสังคมและกำหนดทิศทางการพัฒนาศิลปะการแสดง ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพของศิลปินจึงเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งในด้านทักษะการร้อง การรำ การสื่อสาร และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีร่วมสมัย ทั้งนี้เพื่อยกระดับคุณภาพการแสดงให้สอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ชมยุคใหม่ ขณะเดียวกัน ศิลปินยังต้องมีความสามารถในการสร้างสรรค์รูปแบบหมอลำร่วมสมัยที่ผสมผสานองค์ประกอบสากลอย่างเหมาะสม โดยไม่ละทิ้งรากฐานทางวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งการรักษาสมดุลระหว่างความร่วมมือและอัตลักษณ์นี้ ถือเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้หมอลำหมู่ยังคงมีพลังในฐานะกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่มีชีวิต

4) บทบาทผู้ประกอบการ: ผู้ประกอบการคณะหมอลำหมู่เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนศิลปะพื้นบ้านให้เติบโตสู่การเป็นอุตสาหกรรมนันทนาการอย่างเป็นรูปธรรม โดยบทบาทของผู้ประกอบการครอบคลุมตั้งแต่การลงทุนในเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ระบบแสง สี เสียง และการออกแบบเวทีที่สามารถสร้างประสบการณ์ใหม่ให้กับผู้ชม ไปจนถึงการพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดในยุคดิจิทัลผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ซึ่งช่วยขยายฐานผู้ชมและสร้างรายได้ในรูปแบบใหม่จากชุมชนแฟนคลับในวงกว้าง นอกจากนี้ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาครัฐและภาคเอกชน เช่น การเข้าร่วมโครงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดเทศกาลระดับภูมิภาค หรือการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศ ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้หมอลำหมู่สามารถก้าวข้ามข้อจำกัดเชิงพื้นที่ และพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนในระดับอุตสาหกรรมวัฒนธรรมได้อย่างแท้จริง

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากแผนภาพสามารถอธิบายได้ว่าหมอลำหมู่ในปัจจุบันได้ยกระดับจากบทบาทด้านความบันเทิงไปสู่การเป็นระบบนันทนาการเชิงวัฒนธรรมร่วมสมัยที่มีลักษณะเชิงระบบนิเวศ โดยมีการบูรณาการสามมิติสำคัญอย่างเป็นองค์รวม ได้แก่ มิติวัฒนธรรมในฐานะมรดกมีชีวิตที่ยังคงรักษารากเหง้าอีสานควบคู่กับการปรับตัวสู่บริบทสื่อร่วมสมัย มิตินันทนาการที่ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ให้เกิดการมีส่วนร่วม การเคลื่อนไหว และการเสริมสร้างสุขภาวะทางกายและจิตสังคม และมิติสังคม-เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนการสร้างรายได้ การกระตุ้นเศรษฐกิจในพื้นที่งานบุญ และการขยายตัวสู่ระดับภูมิภาคและนานาชาติ ซึ่งการเชื่อมโยงและปฏิสัมพันธ์ของทั้งสามมิตินี้นำไปสู่ข้อสรุปเชิงแนวคิดที่สำคัญว่า หมอลำหมู่มิได้เป็นเพียงกิจกรรมนันทนาการ หากแต่ดำรงอยู่ในฐานะกลไกนันทนาการเชิงวัฒนธรรมร่วมสมัยที่มีลักษณะเชิงนวัตกรรมสามารถสร้างสุขภาวะ ความสัมพันธ์ทางสังคม และคุณค่าทางเศรษฐกิจของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

สรุป

หมอลำหมู่มิได้เป็นเพียงศิลปะการแสดงพื้นบ้านหรือกิจกรรมความบันเทิงในเชิงพาณิชย์ หากแต่ดำรงอยู่ในฐานะเครื่องมือนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงความสุข ความสัมพันธ์

ทางสังคม และอัตลักษณ์ของชุมชนอีสานอย่างเป็นระบบ โดยบทความนี้ได้แสดงให้เห็นว่าหมอลำหมู่ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมที่เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ และการสร้างความหมายร่วมระหว่างศิลปินกับผู้ชมอย่างมีพลวัต ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทของนันทนาการร่วมสมัยที่มีได้จำกัดอยู่เพียงการพักผ่อน หากแต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่หล่อหลอมประสบการณ์และอัตลักษณ์ร่วม ส่วนในมิติของผลกระทบเชิงนันทนาการ หมอลำหมู่สะท้อนอิทธิพลในหลายระดับ ทั้งการเสริมสร้างความสามัคคีและลดช่องว่างระหว่างวัยในชุมชน การเปิดพื้นที่ให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้คนที่หลากหลาย การสร้างมูลค่าหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจฐานราก ตลอดจนการดำรงและสร้างสรรค์อัตลักษณ์ผ่านการปรับตัวเชิงนวัตกรรมสู่บริบทนิเวศดิจิทัล แต่อย่างไรก็ตาม การดำรงอยู่ของหมอลำหมู่ยังเผชิญความท้าทายสำคัญจากพฤติกรรมเสี่ยง ความเปราะบางเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และแรงกดดันจากการพาณิชย์ที่อาจส่งผลต่อการลดทอนคุณค่าทางศิลปะและวัฒนธรรมดั้งเดิม ดังนั้น การพัฒนาให้หมอลำหมู่เป็นกิจกรรมนันทนาการสร้างสรรค์ที่ยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือเชิงบูรณาการจากทุกภาคส่วน ทั้งครอบครัว ชุมชน ศิลปิน ผู้ประกอบการ และภาครัฐ ในการร่วมออกแบบและบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้เพื่อสร้างสมดุลระหว่างสุนทรียภาพแห่งความบันเทิง มูลค่าทางเศรษฐกิจ และการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การดำรงอยู่ของหมอลำหมู่ในฐานะกลไกนันทนาการร่วมสมัยที่สามารถสร้างความสุข ความผูกพัน และความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์อีสานได้อย่างยั่งยืนในบริบทสังคมปัจจุบันและอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- จักรพันธุ์ จันโทมุข. (2566). แสงโสมประกอบกับวงดนตรีหมอลำ. *วารสารศิลปศาสตรราชวงศ* พระนคร, 3(1), 88-107.
- จักรวาล จงเทพ. (2562). การแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอนทำนองขอนแก่น คณะประณมบันเทิงศิลป์. *วารสารศิลปปริทัศน์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 7(2), 99-108.
- ชอบ ดีสวนโคก. (2556). วัด: ฐานความรู้สู่หมอลำนำศิลปะธรรมสร้างชุมชน. *ธรรมทรรศน์*, 13(2), 15-31
- ฐพัชร์ ฤทธิ์ชัย และศรินทิพย์ ดวนลี. (2565). การใช้เทคโนโลยีระบบ Streaming เผยแพร่การแสดงหมอลำเพื่อสร้างรายได้ ในสถานการณ์โควิด 19. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์วิชาการ วิจัย และงานสร้างสรรค์*, 9(1), 14-26.
- ทรงวิทย์ พิมพะกรรณ์. (2553). หมอลำกับการดำรงอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 2(1), 66-88.
- ทองพูล ภูสิม วิมลมาศ ปฐมวนิชกุล ศักดิ์พงศ์ หอมหวาน และทรงศักดิ์ จีระสมบัติ. (2558). รูปแบบการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้หมอลำ บ้านโนนค้อโดยเครือข่ายศูนย์ดำรงมรดกอีสาน สำนองเรื่องประพันธ์. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 9(1), 137-145.

- ปิ่นนัท ลำเพื่อย และอนุกุล โรจนสุขสมบุรณ์. (2564). การแสดงหมอลำคณะเสียงอีสาน. *วารสารสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 5(3), 76-83.
- พชญ อัครพราหมณ์ และดั่งกมล ณ ป้อมเพ็ชร. (2567ก). การสร้างสรรค์การแสดงลำหมูร่วมสมัย กรณีศึกษานางไอ่เดอะไลฟ์แอนด์เลิฟ. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 16(1), 269-314.
- _____. (2567ข). การสร้างสรรค์การแสดงลำหมูร่วมสมัย กรณีศึกษา เดอะสตอรี่ออฟนางไอ่. *แก่นดนตรีและการแสดง*, 6(3), 31-57.
- พิชิต ทองชิน และฉลาด ส่งเสริม. (2566). หมอลำหมู่สังวาทอุบล: การก่อตัวและกระบวนการเล่นศิลปะการแสดงจังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารพัฒนศิลป์วิชาการ*, 7(1), 24-40.
- พิพัฒน์พงษ์ วัฒนกัลยากุล และภัสสร สังข์ศรี. (2562). การศึกษาพฤติกรรมการสื่อสาร การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ จากการใช้สื่อสังคมออนไลน์ เพื่อสร้างเครือข่ายกลุ่มแฟนคลับหมอลำ: กรณีศึกษาเฟซบุ๊กแฟนเพจ กลุ่ม “เทพไหล”. *วารสารวิชาการ สถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ*, 5(1), 31-49.
- พิศณุวงศ์ ศรีศากยวรารังกูร และอลงกรณ์ อรรถแสง. (2561). จิตวิญญาณหมอลำกลอนสู่ความเชื่อทางการเมืองของท้องถิ่นอีสาน. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 8(2), 71-84.
- _____. (2565). องค์ความรู้ของหมอลำกลอนสะท้อนวิถีชีวิตชาวอีสาน. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 13(2), 224-239.
- ภัทรกร กาเผือก และพิษณุ บุญศรีนันต์. (2564). กระบวนการถ่ายทอดลำทำนองภาพลักษณ์ของหมอลำวีระพงษ์ วงศ์ศิลป์. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 40(2), 56-64.
- ภาณุเดช วัยเจริญ พรณภัส ปรีชม สุพิชญา บุญพรหมมา ภารดี เจือสมบุรณ์ผล และพชญ อัครพราหมณ์. (2567). ปฏิบัติการร่วมสร้างในกระบวนการผลิตการแสดงลำหมูร่วมสมัยเรื่อง นางไอ่. *ศิลปกรรมสาร*, 17(1), 130-154.
- ภาณุวัฒน์ เหล่าพิสัย และอุรารมย์ จันทมาลา. (2565). พัฒนาการรูปแบบการแสดงคอนเสิร์ตหมอลำคณะระเบียบวาทศิลป์. *วารสารสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 6(1), 174-183.
- รสสุคนธ์ อัมเถื่อน ระพีพันธ์ ศิริสัมพันธ์ และรังสรรค์ สิงห์เลิศ. (2565). การสร้างสรรค์หมอลำเพลินร่วมสมัยจากฮูปแต้มวรรณกรรมสังข์สินไช. *วารสารมหาจุฬานาครพรรณ์*, 9(5), 511-524.
- วรกร สีย. (2561). การบรรเลงแซกโซโฟนประกอบการแสดงหมอลำในอีสาน. *วารสารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์*, 5(1), 261-280.
- วสันต์ ขาพิทักษ์ ศุภกร บุญอรัญ และอนันตศักดิ์ พลแก้วเกษ. (2564). สันยู่ความเป็นอีสานในเวทีหมอลำหมู่ ในฤดูกาล 2561-2563. *วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม*, 10(2), 27-50.

- วสันต์ ไตรรัตน์รังสี และอุรารมย์ จันทมาลา. (2566). การออกแบบเครื่องแต่งกายของนักเต้นคณะหมอลำ
วาทขอนแก่น. *วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอภัยภูฏา*, 12(2), 14-26.
- วิษณุ บุญรอด. (2564). ดนตรีพื้นบ้านอีสาน: อิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงมนุษย์. *วารสารมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม*, 11(1), 360-369.
- ศิริชัย ทัพพา และสมคิด สุขเอิบ. (2561). ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมจากการพัฒนารูปแบบการ
แสดงหมอลำหมู่เชิงธุรกิจ. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 7(4), 277-285.
- _____. (2562). การพัฒนารูปแบบการแสดงหมอลำหมู่เชิงธุรกิจ. *กระแสวิวัฒนาการ*, 20(37), 25-36.
- ศิลปะวัฒนธรรมอีสาน-การแสดงพื้นบ้าน. (1 พฤษภาคม 2568). *การแสดงพื้นบ้าน*. สืบค้นเมื่อ 14 กันยายน
2568, จาก <https://www.lib.ru.ac.th/journal/isan/art/index.html>
- สรารุณี สีหาโคตร. (2565). การปรับตัวของหมอลำท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมใน
ศตวรรษที่ 21. *แก่นดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 4(2), 79-94.
- _____. และคณะ. (2565). “หมอลำ” กระแสการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางดนตรีสมัยใหม่. *วารสาร
ข้อพะยอม*, 33(2), 312-328.
- สันดุสิต บิรวงษ์ตระกูล และโสภัทร นาสวัสดิ์. (2562). การสื่อสารดิจิทัลกับการดำรงรักษาวัฒนธรรมหมอลำ
ลำเรื่องต่อกลอน กรณีศึกษาคณะประมณบันเทิงศิลป์. *กระแสวิวัฒนาการ*, 22(42), 44-53.
- _____. (2560). กระแสวิวัฒนาการบทความปริทรรศน์: การสืบทอดสื่อพื้นบ้าน หมอลำเรื่องต่อกลอน.
กระแสวิวัฒนาการ, 18(34), 81-90.
- สันติ ยศสมบัติ สุรัตน์ จงดา และจินตนา สายทองคำ. (2563). คุณลักษณะของพระเอกหมอลำเรื่องต่อกลอน
ทำนองขอนแก่น. *วารสารรัตนปัญญา*, 5(1), 97-106.
- สุทินันท์ ศรีอ่อน. (2566). บทบาทหน้าที่ของพระพุทธรูปในเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสาน. *วิจิตรวรรณสาร*,
7(1), 153-171.
- หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ นครพนม. (1 พฤษภาคม
2568). *หมอลำ*. สืบค้นเมื่อ 4 กันยายน 2558, จาก [https://www.finearts.go.th/nakhon
phanomlibrary/view/12439-E0%B8%A1%E0%B8%AD%E0%B8%A5%E0%B8%B3](https://www.finearts.go.th/nakhonphanomlibrary/view/12439-E0%B8%A1%E0%B8%AD%E0%B8%A5%E0%B8%B3)
- อานนท์ บัวภา พันธกานต์ ทานนท์ และศิวินารถ หงษ์ประยูร. (2565). “หมอลำออนไลน์” กลวิธีสื่อสาร
ของสื่อพื้นบ้านในสถานการณ์โควิด-19 กรณีศึกษา: ชานเล้าบันเทิงศิลป์. *วารสารการสื่อสาร
และการจัดการ นิด้า*, 8(2), 34-53.
- อิทธิพล มะเสน. (2565). หมอลำหมู่ : การปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงสู่แพลตฟอร์มใหม่ ในช่วง
วิกฤตการณ์ไวรัสโควิด 19. *มนุษยสังคมสาร (มสส.) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, 20(1), 41-63.

- อิสเรศ ดลเพ็ญ. (2559). หมอลำ การแสดงพื้นบ้านอีสาน: ชุมทรัพย์แห่งความรู้และความบันเทิง. *วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 5(2), 56–71.
- Akçakese, A., & Demirel, M. (2025). Recreational awareness prevents digital game addiction associated with social exclusion in adolescents. *World Leisure Journal*, 67(1), 54-73.
- Cabeza-Ramírez, L. J., Muñoz-Fernández, G. A., & Santos-Roldán, L. (2021). Video game streaming in young people and teenagers: Uptake, user groups, dangers, and opportunities. *Healthcare*, 9(2), 192.